

Je geld of je leven?

Marianne Thieme

Een van de grondleggers van de moderne vrije markteconomie, Adam Smith, voorspelde in zijn *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* in 1776 enorme economische groei, maar gaf ook de grenzen daarvan aan. Binnen 200 jaar verwachtte Smith dat we de grenzen van wat de aarde aan kan bereiken zouden hebben, vanwege schaarste aan grondstoffen als gevolg van de beperkte en dus uit te putten reproductiecapaciteit van de aarde. De Club van Rome legde in het rapport *De grenzen aan de groei* van 1972 het verband tussen economische groei en de gevolgen daarvan voor het milieu en schetste een beeld van grondstofvoorraden die binnen enkele decennia op zouden raken.

Al sinds Sophocles weten we dat niemand houdt van de boodschapper die slecht nieuws brengt. Er is hard gelachen om het ‘doemdenken’ uit het verleden. In tegenstelling tot alle geschetste doemscenario’s puilen de supermarkten immers uit en hebben we het nog nooit in de geschiedenis zo goed gehad als nu het geval is. Problemen zijn er om opgelost te worden en zijn in de ogen van velen per definitie van voorbijgaande aard. Er is maar één voorwaarde: we moeten groeien om problemen die zich manifesteren in termen van werkloosheid, begrotingstekorten of problemen in onze sociale zekerheid het hoofd te bieden.

Die groeiverslaving en het bijbehorende blinde optimisme baart steeds meer mensen zorgen.

Waar de economie zich als wetenschap vanouds vooral bezig houdt met schaarste- en verdelingsvraagstukken, is het accent zozeer verschoven naar monetaire vraagstukken, dat er alle reden is voor een pleidooi om de crises die het gevolg zijn van deze eenzijdige focus in samenhang te bezien en te bestrijden.

Arnold Heertje werd door veel van zijn collega's weggehoond toen hij in zijn boek *Echte Economie* welvaart definieerde als "alles waar mensen nu en in de toekomst, waar ook ter wereld, behoefte aan hebben". Hij bedoelde daarmee inclusief zaken die niet in geld worden gekwantificeerd, zoals de leefomgeving, het behoud van de natuur en schone lucht. Zijn collega's vonden het echter veel te vergezocht om de kwaliteit van het bestaan te betrekken bij economische definities.

Het materiële welvaartsbegrip dat zij hanteerden, waarin van alles wat we hebben en uitgeven de terugverdientijd centraal staat, heeft het economische denken sinds de jaren zeventig gedomineerd.

Heertje veronderstelt dat de recente economische crisis ertoe kan leiden dat de wal het schip zal keren. "De kredietcrisis heeft ertoe geleid dat we beseffen dat er een algehele crisis is, een overlevingscrisis die draait om het duurzaam omgaan met ons klimaat, met water en energie en de natuur."

Het ons blind staren op geld als doel in zichzelf heeft geleid tot een krediet***bubble*** die doet denken aan de tulpenmanie uit het begin van de zeventiende eeuw. De windhandel in tulpenbollen leidde ertoe dat er totale ontredding ontstond. Er was een uit de hand gelopen speculatieve manie waarin optiecontracten leidden tot ongekende prijsstijgingen. De beroemdste tulpenbol, de Semper Augustus, werd in Haarlem voor maar liefst 6.000 gulden, de prijs van een grachtenhuis, verkocht. Voor een bol van de paars-witte papagaaitulp Viceroi werd 3.000 gulden betaald. In het pamflet *Claere ontdeckingh der dwaesheydt* (De dwaasheid aan het licht gebracht, 1636) werd beschreven dat één tulpenbol daarmee evenveel waard was als twee karrenvrachten tarwe, vier karrenvrachten rogge, vier vette ossen, acht vette varkens, twaalf vette schapen, twee vaten wijn, vier vaten bier, twee tonnen boter, duizend pond kaas, een bed, een zilveren kelk, een aantal kledingstukken, plus een schip om dat allemaal te vervoeren.

Nadien hebben we tal van economische zeepbellen gezien, zoals de South Sea Bubble (1720), de Florida Land Boom (1920), de beurskrach van 1929, de internet***bubble*** (eind jaren '90 van de vorige eeuw), de bankencrisis van 2008 en de huidige Euro- en kredietcrisis. Aan Sir Isaac Newton werd gevraagd wat hij van de markthype rond de South Sea Company dacht: “Ik kan de bewegingen van hemellichamen berekenen, maar van de markt begrijp ik niets.”

Dat is zo gebleven. De complexiteit van de markt en de schaarste van grondstoffen heeft zelfs geleid tot een explosieve situatie die de nabije

toekomst in termen van duurzaamheid al zeer onzeker maakt, laat staan een verder liggende toekomst.

Volgens Robert Reich, voormalig minister van arbeid in de VS, heeft elke burger in de westerse postindustriële samenlevingen vier zielen. De consument, de belegger, de werknemer en de burger. De permanente strijd tussen die vier zielen leidt tot de instabiliteit zoals we die in telkens andere verschijningsvormen, maar ook steeds heviger zien ontstaan.

Het feit dat de welvaart tot ongekende hoogte is gestegen, doet niets af aan het feit dat een kleine planeet met een groeiende wereldbevolking en dito behoefte niet in staat kan zijn ongebreidelde economische groei te faciliteren.

Veel politici blijven zo'n groei, tegen beter weten in, in het vooruitzicht stellen, al dan niet voorzien van een groene rand.

Hoogleraar duurzame ontwikkeling Tim Jackson breekt in zijn boek *Welvaart zonder groei* een lans voor de gedachte dat economische groei niet de oplossing voor onze problemen is, maar eerder de oorzaak ervan.

Verdere groei overstijgt de draagkracht van de aarde en is daarom onhoudbaar. Maar omdat een krimpeconomie in het huidige denken als instabiel wordt gezien, met massawerkloosheid als gevolg, blijven politici van vrijwel alle partijen groei bepleiten en duurzaamheidsvraagstukken negeren.

Een VVD Kamerlid ging zelfs zover dat hij veronderstelde dat de productie van varkensvlees nooit een duurzaamheidsprobleem zou kunnen veroorzaken “omdat de varkens nooit op zullen raken.”¹

De gedachte dat we met efficiëncy-slagen en nieuwe technologie uit de problemen kunnen raken, is ronduit naïef te noemen.

Volgens Jackson is onze economie in de afgelopen 40 jaar drie keer energie-efficiënter geworden, maar de totale groei zorgt toch voor blijvend toenemende CO2 uitstoot. Jackson: “Als de mondiale economie zo hard groeit dat in 2050 9 miljard mensen een inkomen hebben zoals nu het gemiddelde is in de EU, moet de energie-efficiency 130x groter worden. De huidige economie zal daarin nooit kunnen voorzien.”

De collectieve wereldvraag is sinds 1980 de regeneratiemogelijkheden van de aarde gepasseerd. We consumeren meer dan de aarde aankan. Het Global Footprint Network berekende dat wat we vanaf september consumeren, een oneigenlijk (en daarmee oneerlijk) voorschot is op het leven van toekomstige generaties. De politiek bezondigt zich aan Ponzischema's door meer uit te geven dan er binnenkomt en beschikbaar is op het gebied van watermanagement, voedselproductie, het vissin de oceanen, de capaciteit van de atmosfeer voor CO2, goedkope fossiele brandstoffen en aan dierlijke eiwitten. Volgens het Wereldwaterforum zal 70% van de wereldbevolking in 2017 drinkwaterproblemen ondervinden, maar Nederland zet onverminderd

---

¹ <http://www.trouw.nl/tr/nl/4532/De-Duurzame-100-2010/article/detail/1817918/2010/11/01/VVD-PvdA->

in op de productie van vlees, dat duizenden liters drinkwater per kilo kost. Elk uur sterven 400 kinderen door gebrek aan voedsel, maar we blijven accepteren dat de helft van de wereldgraanproductie wordt opgeslokt door de veehouderij. Terwijl we weten dat de problemen onoplosbaar worden.

Volgens de wereldvoedselorganisatie FAO moet de wereldvoedselproductie in 2050 70% hoger zijn, wat bij het huidige grondstoffenbeslag ondenkbaar is. De oceanen zijn naar verwachting tegen die tijd leeggevoerd. We weten dat nog deze eeuw de wereldfosfaatvoorraad op zal raken, waarmee de productie van deze essentiële kunstmest onmogelijk wordt. Maar stimulering van de biologische landbouw heeft geen prioriteit. De onbeheersbaar wordende kosten van het klimaatprobleem kunnen volgens klimaatwetenschappers met 50% tot 70% omlaag als de mens minder vliegt en minder vlees en andere dierlijke producten gaat eten, maar politici blijven volhouden dat iedereen zelf moet weten wat hij doet en eet en dat de markt heel goed zelf de prijs ervan kan bepalen. Pavan Sukhdev, topeconoom van Deutsche Bank, berekende dat de kredietcrisis eenmalig €700 miljard kost, terwijl het kappen van het tropisch regenwoud jaarlijks leidt tot een kostenpost tussen de €1500 en €4000 miljard.

Maar het kwantificeren van problemen in termen van geld maakt dezelfde fout het hanteren van geld als uitgangspunt van al ons handelen en denken. Zoals Marc Chavannes op 19 mei 2012 in de

NRC schreef: “Zolang we accepteren dat alle zorgen en verlangens in geld zijn uit te drukken, zitten we gevangen in eenzijdig economische logica.”

De urgentie van grote wereldproblemen op het gebied van onder meer voedselverdeling, waterschaarste, vluchtelingenstromen, biodiversiteitsverlies, klimaat en grondstoffen is zodanig, dat ze de nu al zeer nijpende problemen rond de financiële crisis ver overstijgt. Toch lijkt de beleidsvorming op dit moment gedomineerd door de Eurocrisis, begrotingsvraagstukken, pensioenperikelen en de situatie van de banken. Dat zijn belangrijke vraagstukken, maar ze dreigen de andere, nog grotere problemen te overschaduwen, waarmee ook het vinden van een duurzame bestrijding van de crises in hun onderlinge samenhang verder weg lijkt dan ooit.

Om die reden heb ik een aantal wetenschappelijke opinieleiders gevraagd hun visie hierop te presenteren vanuit hun eigen expertise. Het resultaat daarvan is deze bundel, die geen partijpolitieke achtergrond heeft. Elke deelnemer kon vrijelijk zijn of haar opinie en expertise kwijt. Ik heb gekozen voor een breed scala van onderwerpen en invalshoeken - van de problematiek van thema's als water, fosfaat, klimaat, bbp en mondiale ecologische economie, tot denkramen en analysekaders als complexiteit, de kwestie macht en olie, ecologische kantelpunten, een blik uit de toekomst, transitie en hoe het roer om kan. Het is geen volledig spectrum, maar het heeft kwaliteit en de

diversiteit van de invalshoeken toetst de crises in wording over en weer en stimuleert de lezer tot een brede visie.

De bundel dient ter inspiratie voor politici en andere beleidsmakers, ondernemers, burgers en vooral de nieuwe generatie beslissers die de gevolgen van onze groeiverslaving zal moeten dragen en oplossen.

Ik stel in mijn parlementaire werk niet de korte-termijn-mensenbelangen centraal, maar probeer het overstijgend belang van een harmonieuze samenleving voor mens, dier, natuur, milieu en klimaat te behartigen. Daarom heb ik dit belangwekkende werk bijeen gebracht om een bijdrage te leveren aan oplossingen die alle wereldbewoners raken en zich niet beperken tot partijpolitieke richtingen.

In de huidige complexe situatie hebben mensen behoefte aan antwoorden van opinieleiders en vakspecialisten, meer dan van politieke leiders. Deze bundel beoogt daarin een bijdrage te leveren.